

Mythologische wezens in het oeuvre van Aart Schonk

Liefde en passie, teleurstelling en jaloezie

DOOR ROOS VAN PUT

Echte liefhebbers van beeldhouwkunst hebben minstens een keer in hun leven Pietrasanta bezocht. Al eeuwenlang bepaalt het getik van beitels tegen het marmer de straatgeluiden in dit pittoreske Italiaanse dorp aan de voet van de Alpi Apuane. In ditzelfde gebied bevinden zich de beroemde marmergroeven van Carrara. Beroemd, want Michelangelo vindt in Carrara marmer voor zijn Piëta – dit meesterwerk van de wenende Maria met in haar armen het dode lichaam van haar zoon Jezus is nu te vinden in de Sint Pieter in Rome. De naam Michelangelo duikt nu nog op langs de weg, waar op een verkeersbord de woorden 'Cave Michelangelo' zijn te lezen. De naam van de Nederlandse beeldhouwer Aart Schonk (1946) staat nog niet langs de weg, maar ook hij vindt hier zijn meest perfecte marmer.

SCHATPLICHTIG

Schonk is schatplichtig aan de grote Michelangelo, want ook hij gaat uit van het idee dat een beeld al in een stuk marmer verborgen ligt. De taak van de beeldhouwer is 'slechts' het verborgen lichaam er uit te tikken. Slechts staat hier tussen aanhalingstekens, want het zal duidelijk zijn dat het te voorschijn toveren van een beeld van monumentaal formaat uit een fiks blok marmer geen sinecure is. Een keer te hard tikken en de gevolgen zijn rampzalig. Naast diverse beitels gebruikt de hedendaagse beeldhouwer

overigens een pneumatische boor. Wat niet wegneemt dat je altijd goed moet weten wat je doet, werkende in steen.

Het direct houwen in steen heet in de terminologie van beeldhouwkunst 'taille direct'. Wat iets heel anders is dan modelleren in klei. Waar de kunstenaar werkend in klei eindeloos kan aanpassen en verbeteren, kan weghalen en toevoegen, is de in marmer werkende genoodzaakt exact te weten wat hij wil. Want, eenmaal weggehakt, kan het stuk er niet meer aan worden geplakt. Geduld en inzicht zijn bepalend voor het welslagen van het beeld in marmer. Dat Schonk over genoemde eigenschappen beschikt, maakt de tentoonstelling Mythen en Metamorfozen, de fontein van Aart Schonk in Museum Beelden aan zee duidelijk. Daar hoeft je niet eens een kenner voor te zijn om dit direct te kunnen zien. Wat een vakmanschap. Wat een ambachtsman is deze Schonk. Soms meer dan levensgroot duiken figuren uit de mythologie op. Dertig jaar geleden begon deze beeldhouwer met een levenswerk. Dat is een fontein met figuren uit de Griekse mythologie. De personages figureren als zichzelf, maar ook zet de beeldhouwer ze in als metafoor voor de uitbeelding van menselijke situaties. En dus doemen verhalen

Schonk toont zich een beeldhouwer met de vak-kennis van Michelangelo en geeft de suggestie van beweeglijkheid die vergelijkbaar is met de kunst van Rodin. FOTO: PR

op zoals bekend uit de Griekse mythologie, waar liefde en passie, jaloezie en teleurstelling elkaar opvolgen. Allemaal even gemakkelijk verplaatsbaar naar vandaag de dag. Want dat de wereld in al die eeuwen niet is veranderd, is voor niemand een verrassing. Oogverblindend wit zijn deze figuren, hier op de terrassen van dit museum dat zich baadt in een zee van licht. Je moet een zonnebril opzetten, net als in de Italiaanse bergen waar dit prachtige marmer vandaan komt. Michelangelo vond zijn perfecte soort marmer daar, dat statuaria heet. Dat is een witte soort, die op de plekken waar het materiaal dun, lichtdoorschijnend wordt wanneer de zon erop schijnt. Ook de beelden van Schonk zijn maagdelijk wit. Soms zie je een ook meer dooraderde soort marmer, wat een levendig effect aan de huid van het beeld geeft. We zien Danaë, bijna nog verward in gevecht met het marmer. Zij wordt door haar vader, koning van Argos opgesloten in een hoge toren. Maar Zeus weet toch tot dit domein door te dringen, hij bevrucht Danaë in de gedaante van gouden regen. Waarna zij het leven schenkt aan zoon Perseus. Schonk laat ook de onafgewerkte delen onderdeel van het beeld zijn. In het oeuvre van Schonk komt

ook de legendarische figuur van Leda voor. In innig erotische omhelzing met de zwaan. Zeus was verliefd op haar, maar zij weigerde gemeenschap met hem te hebben. Pas toen hij tot haar kwam in de gedaante van een zwaan, zwichtte Leda voor zijn avances. Ook de tragische figuur Elektra duikt op, met gebogen rug. Ga achter het beeld staan om te zien hoe perfect de rugpartij is gemaakt en je herkent tevens elementen van Andromeda, een sculptuur van een andere grootmeester uit de beeldhouwkunst, van Rodin. Aart Schonk voegt zich met zijn sculpturen in een lange, klassieke traditie van beeldhouwkunst. Hij toont zich als een beeldhouwer met de vakkennis van Michelangelo en hij geeft de suggestie van beweeglijkheid die vergelijkbaar is met de kunst van Rodin. Zijn beelden zien, is een waar genot voor het oog. De vraag die zich echter onherroepelijk aandient, is die wanneer het laatste stuk marmer wordt gedolven in Carrara? Het gebied is immens maar de laatste twintig jaar is er meer marmer uit de groeven gehaald dan ooit tevoren. Misschien toch aardig om ook even bij stil te staan.

Mythen en metamorfozen. De fontein van Aart Schonk. Gastcurator Louk Tilanus. Bij de tentoonstelling is een monografie verschenen, prijs 35 euro. ISBN 978 90 77907 856. De expositie is te zien t/m 23 september. Museum Beelden aan Zee, Harteveltstraat 1/Boulevard, Scheveningen. www.museumbeeldenaanzee.nl

Chet Baker in het Kurhaus

Het zal nog wel even duren voor we weer grote dingen gaan beleven in de Haagse jazz, dus wordt dit een terugblik. Een actuele terugblik weliswaar. Een dezer dagen ging ik langs het Nederlands Jazz Archief in Amsterdam om die mooie instelling een doos met Jazz Expressen en knipsels te schenken die ik met veel pijn opzij had gelegd omdat mijn eigen archief alle spuigaten begon uit te lopen. Als dank kreeg ik een door het NJA uitgebrachte cd van Chet Baker, 'Indian summer'. Geheel opgenomen in Nederland, op 18 en 19 september 1955. Zes stukken in het Scheveningse Kurhaus dat een grote geschiedenis op muziek- en jazzgebied had (de woorden 'had' en 'was' moet je helaas nogal eens gebruiken als je het over jazz hebt in Den Haag). Het zijn geen zogenaamde ontdekkingen van 'lost tapes', want het was bekend dat er banden waren. Tenslotte had de Avro dat Kurhaus-concert uitgezonden. Maar op plaat of cd stond het nog niet. De mogelijkheid tot een complete historische Nederlandse Chet Baker-cd ging tot de mogelijkheden behoren toen het NJA het archief van wijlen impresario Lou van Rees kreeg, waarin banden bleken te zitten van het Baker-concert een dag eerder dan in het Kurhaus, in het Amsterdamse Concertgebouw. Qua geluidskwaliteit niet zo imponerend, want Van Rees had gewoon voor zijn eigen plezier ergens een microfoon opgehangen. Wanneer Baker net een minuut 'My funny Valentine' aan het zingen is – de song die hem toen voor een breder publiek beroemd gemaakt had – was Van Rees' bandje blijkbaar op. Weg Valentine. Niettemin is deze cd een historisch document van jewelste. Baker klonk als een jonge god op de trompet, zowel poëtisch als fel en fantasierijk improviserend. En zingend, met die teder aangeblazen, vibratolose noten en die zeer aparte timing in o.a. 'But not for me'. De NJA-cd begint met Baker die zijn Amsterdamse publiek verwittigt dat er niets klopt van de bezetting van zijn kwartet zoals die in het programmaboekje staat. Hij speelt niet met Russ Freeman maar met pianist Dick Twardzik, die overigens een maand later in Parijs aan een overdosis zou overlijden. 'The drugs took over the band' zei Jimmy Bond – de overigens zelf 'schone' drummer op de cd – over die tijd. Hij kon het weten, want hij had Twardzik in Nederland ook al van een overdosis gered, bleek later. Twardzik speelt in het Concertgebouw nogal onbehouden, maar laat de dag erna in het Kurhaus heel fraaie dingen horen. In dat Scheveningse concert een aantal fraaie stukken: het titelstuk 'Indian summer', Jimmy Heath's 'C.T.A.', bekend geworden door Miles Davis ('ik ben een fan van Miles', vertelt Baker zijn publiek), een wondermooi door hem gezongen 'Someone to watch over'. Dat 'C.T.A.' wordt onverwacht afgebroken, omdat het voor de Avro-radio werd weggedraaid om de omroeper aan het woord te laten (die horen we hier overigens niet). Baker sluit af met de tekst dat hij hoopt over een jaar of twee weer hier te zijn. Dat zou twintig jaar later worden (Larens jazzfestival) en zijn leven zou in Amsterdam – nota bene aan de Prins Hendrikkade waar het Nederlands Jazz Archief is gevestigd – ook nog eindigen. Op 13 mei 1988. Met die nooit helemaal opgehelderde val uit het raam van een hotel daar. Het maakt deze 'Indian summer' nog specialer als stuk jazzgeschiedenis.

www.jazzarchief.nl

Jazz deze week door Bert Jansma

Onfatsoenlijke dames (volgens de heren)

DOOR VILAN VAN DE LOO

Lezende vrouwen hebben de aandacht van het Louis Couperus Museum in de komende maanden. Ze liggen op schilderijen, figureren in romans en laten zien en merken wat ze lezen. Voorzover dat mocht tenminste, want een beschaafde vrouw rond 1900 had beperkte mogelijkheden. Haar lectuur moest passend zijn. Was dat in de praktijk altijd zo?

In het mooie Louis Couperus Museum aan de Javastraat staat de tijd een beetje stil. Het is een eerbetoon aan de Haagse schrijver, vooral aan zijn verfijning, zijn eruditie, zijn romans vol schoonheid. Temidden van de deftigheid is er aandacht voor onfatsoen en onzedelijkheid. Literair volledig verantwoord, uiteraard. Geen onwettig woord is er te horen, geen pornografische afbeelding valt er te zien. De tentoonstelling 'De grenzen der betamelijkheid' laat zien hoe in de tijd van Couperus vrouwen beperkt werden in hetgeen zij mochten lezen. Door wie? Door echtgenoten en vaders, die ervoor wilden waken dat hun eega's en dochters door boeken zelfstandig of wellustig werden, laat staan beide. De uitstekende catalogus bij de tentoonstelling citeert veelzeggend een recensent: "Ik ben man en vader en ik sidderde bij de gedachte dat ik zulk geschrift mijner vrouw of mijner dochter kon hebben aangeboden".

ONZEDELIJK

De muren van het Museum – een grote kamer en suite – zijn bedekt met schilderijen en reproducties, met begeleidende teksten die het precaire van het fenomeen lezende vrouwen uitleggen. Het was de emancipatie van vrouwen die toen velen angst aanjoeg. Vrouwen wilden fietsen, stemrecht, betaald werken, en nog zoveel meer, wie wist wat zulke vrouwen nog meer zouden wensen? De grootste vrijheid, een autonome geest, eigenden vrouwen zichzelf toe via

het woord, al zouden daarvoor decennia nodig zijn. Boeken tot denken en verbeeldingen aanzetten, werden voor vrouwen 'onzedelijk' verklaard door mannelijke recensenten. Dat gold voor sommige passages in Couperus' romans, maar zeker voor de zogeheten 'Franse romannetjes' die ook op de tentoonstelling liggen. Oude, bijna stukgelezen exemplaren zijn het, getuigend van het verlangen van lezeressen. Enkele titels? Catulle Mendès: Lesbia (1886) en L'Homme tout nu (1887), Paul Bourget: Un Scrupule (1891). De boeken zijn veilig opgeborgen in een glazen vitrine, geen enkele bezoeker kan ze even doorbladeren. Het lijkt een voorbijperiode te zijn. Vrouwen hebben het lezen veroverd, juicht de catalogus. Grotendeels is dat waar. Maar nog altijd is het maatschappelijke idee dat het lezen van bepaalde soorten lectuur onvrouwelijk is en dat geldt bij uitstek voor het erotische genre. De sensatie die het Zout op mijn huid (1988) van Benoîte Groult veroorzaakte, was ongekend. Weer werd schande gesproken, maar tot op heden verschenen er in Nederland 44 drukken van deze roman, waarin een vrouw expliciet over haar seksuele verlangens en praktijk schreef. Dát was het ongewone. Een vrouw die zo iets schreef, en dan honderdduizenden vrouwen die het wilden lezen en misschien op ideeën kwamen. Het boek is nog steeds geen Moederdagcadeau. Dat het Louis Couperus Museum over 'vrouwen' spreekt, is eigenlijk onjuist. De tentoonstelling gaat over dames. Degeenen uit betere kringen of zij die daarvoor wilden doorgaan. Vrouwen, dat waren

de anderen. De meisjes in fabrieken, de dienstbodes, kortom, de lagere standen. Zij waren niet chic genoeg om lid te mogen worden van het deftige Damesleesmuseum om daar romans te lenen, maar hadden wel toegang tot andere lectuur. Op straat was er de rijke orale literatuur in de vorm van liedjes en voor degenen die konden lezen, waren er stuiverromans te koop. Volkse lectuur over het algemeen, waarin seks en humor elkaar gemakkelijk vonden, zonder dat er enige Couperiaanse insinuatie aan te pas kwam die de verlangens subtiel prikkelde. Of de dames hiervan kennis namen, valt te betwijfelen. De standen waren van elkaar gescheiden, zelfs als ze in hetzelfde herenhuis leefden: de ene stand om te dienen, de andere om bediend te worden. Upstairs, downstairs.

TOEKOMST

Een vollediger beeld van de vrouwelijke leescultuur geven is in de huidige tentoonstellingsruimte niet mogelijk. Twee kamers zijn nu eenmaal geen zaal, weten ze in het Museum. Ze dromen er over een toekomst, waarin de Gemeente het huis aan de Surinamestraat 20 heeft gekocht. Daar bracht Couperus jeugd jaren door, daar schreef hij zijn Eline Vere. Er is een actie-comité, dus er is hoop, en dan, ja... Liggende vitrines met alle eerste drukken. Een filmaal. Grotere tentoonstellingen. Ook veel kleding uit die tijd, dan komen de romans zoveel meer tot leven. O, als ze daar eens konden werken! Voor Couperus. Voor Den Haag. Voor schoonheid vooral. Het kost 2,9 miljoen euro. Dat heeft het Museum niet. De Gemeente wel.

BEGRIJ

Vooralnog is het Museum gevestigd aan de Javastraat met de tentoonstelling over lezende dames. Brave schilderijen ("Moeder leest"), intrigerende boeken en een aantrekkelijke catalogus. Hopelijk komt er nog eens een bloemlezing van de onzedelijkste passages uit de literatuur van toen. Voor het historische begrip.

Tentoonstelling 'De grenzen der betamelijkheid'. Lezen en vrouwen rond 1900. 22 juni – 18 november 2007. Louis Couperus Museum, Javastraat 17, 2585 AB Den Haag. Meer informatie: www.couperusmuseum.org

Schilderijen van o.a. Isaac Israëls, met begeleidende teksten die het precaire van het fenomeen lezende vrouwen uitleggen. FOTO: PR